

“HAYMATLOS” KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ*

Müge ARSLAN**

Özet: *Haymatlos kavramı, II. Dünya savaşı sonrasında, Almanya ile Türkiye arasında gelişen diplomatik etkileşim sonucu, Almandan Türkçeye aktarılan alıntı bir kelimedir. Kavram, Türkçeleştirildiği ilk dönemde tamamen politik bir anlamla, yani vatansız ve uyruksuz olarak ilk anlamıyla kullanılmıştır. Zamanla anlam genişlemesine uğramış ve politik algılanışının yanı sıra felsefi, sosyolojik, psikolojik ve edebi bağlamda da farklı anlamlar kazanmıştır. Öyle ki adı geçen kavram artık günlük yaşamda dahi kullanılmaya başlanmış, hatta çağdaş dünyada, olumsuz algılarından sıyrılarak, insanları bütünleştirici, evrensel, ayırım gözetmeyen, özgürlükçü bir kavram olarak yeni anlamlar üstlenmiştir.*

Bu çalışmada, Türkçe literatürde 1950’li yıllardan itibaren kullanılan haymatlos kavramının serüveni ele alınacaktır. Almanca kökenli bu kavramın, medyada, edebiyatta ve adbilim gibi farklı alanlardaki kullanımına ilişkin örnekler incelenerek, Türkçedeki yeri ve kullanım alanları saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Haymatlos, Vatansız, Alıntı Kelime, Türkçe, Almanca, Medya, Edebiyat.*

The Adventure of the Word “Haymatlos” in Turkish

Abstract: *The concept Haymatlos is a loanword which was transmitted from German to Turkish as a result of diplomatic relationships between Germany and Turkey after the Second World War. The first time it was transmitted to Turkish, this concept was used solely in a political context with its first meanings: stateless and homeless. Its meaning was extended in time. Along with its political usage, it gained different philosophical, sociological, psychological and literary meanings. Yet more, it started to be used in daily life. It also discarded its negative implications in contemporary world and gained encompassing, universal, indiscriminate and liberal meanings.*

In this study, the adventure of the concept haymatlos, which was used from the 1950s in Turkish, will be discussed. The examples of this concept of German origin were

---

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, “Die Lexeme *Heimatlos* und *Heimatlosigkeit* im Deutschen und im Türkischen: Ein Beitrag zur Semantik, Lexikologie, Soziolinguistik und Literaturwissenschaft” başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

** Araş. Gör., Selçuk Üniversitesi.

examined in different fields such as media, literature and onomasiology; and so its place and usage in Turkish language are aimed to be investigated.

Keywords: *Haymatlos, Homeless, Loanword, Turkish, German, Media, Literature*

1. Giriş

Bir dilin söz varlığı farklı kaynaklardan beslenir. Söz varlığının oluşmasında bu dilin konuşulduğu toplumun yaşadığı tarihsel, kültürel, ekonomik, sosyolojik, dini ya da teknolojik pek çok olayın etkisi vardır. Yaşanan gelişmeler dilde yeni gereksinimler doğurur. Bu gereksinimlerin karşılanmasında başvurulan yöntemlerden birisi de başka dillerden sözcükler almaktır. Böylece bir dil içerisinde başka dillerden aktarılmış alıntı kelimeler (İng. Loanword, borrowed word, Alm. Lehnwort) ortaya çıkar.

Alıntı kelimeler, en genel anlamıyla başka bir dilden, çeşitli etkiler -özellikle kültür etkileri- sonucunda alınmış kelimelerdir (bkz. TDK, Büyük Türkçe Sözlük 2013, online). Bußmann'ın açıkladığı şekilde ise, alıntı (Alm.: Entlehnung), dilsel bir ögenin (kelime, ek, yapı vs.) yabancı bir dilden anadile aktarımıdır. Bu aktarım, genellikle politik, kültürel, ekonomik, tıbbi ve de toplumsal gelişmeler sonucunda, etkileşim halinde bulunan toplumlar, kültürler ve de diller arasında, anadilde kavram karşılığı olmayan yeni bir durum, nesne veya icat için gerekli görülmektedir. İthalat ve ihracatlar, uluslar arası terminolojiler, evrenselleşme sürecindeki etkileşimler, yabancı dilden anadile aktarımı kolaylaştırmış ve bir gereklilik olarak ortaya çıkarmıştır (bkz. Bußmann, 2002: 213,214). Kısacası gelişen dünyaya uyum sağlama aşamasında bir dilden diğer bir dile öge aktarımı kaçınılmaz olmuştur.

Dilsel alıntılar, temelde leksikal ve semantik olarak sınıflandırılabilir: Kelimenin anlamıyla birlikte erek dile aktarılması leksikal, kelimenin sadece anlamsal boyutunun alıntılama sürecinde rol oynaması ise semantik alıntılama olarak adlandırılır (bkz. Nübling vd. 2006: 142). Leksikal alıntılama kelimeyle birlikte anlamı da diğer dile aktarılır. Bu çalışmanın konusu olan *haymatlos* kavramı leksikal alıntılama tipik bir örnektir. Kavram, Almanca kökenindeki yapısı ve içeriği göz önünde bulundurularak Türkçeye uyarlanmıştır. Semantik alıntılama ise aktarılacak kelimenin sadece anlamı göz önünde bulundurulur. Mesela, İngilizcedeki alışveriş merkezi anlamına gelen *shopping centrum* kelimesi, Almancaya birebir çeviri karşılığı olan *Einkaufszentrum* olarak alıntılanmıştır, yapı itibarıyla İngilizce aslıyla benzerlik teşkil etmez.

Bir dilden başka bir dile herhangi bir dilsel ögenin leksikal aktarımında önemli olan nokta, söz konusu kelimenin erek dilin içerisindeki yeri ve kullanım şeklidir. Çünkü ayırım aslında bu noktadan yola çıkılarak yapılır. Bir kelime erek dile doğrudan, herhangi bir değişime maruz kalmadan aktarılabilir, ya da dilsel aktarım sürecinde kelimenin yapısı erek dilin yapısına göre yeniden şekillendirilebilir (bkz. Betz 1974: 136). Bu şekilde de bir dil içerisindeki yabancı kelimeyle (Alm.,

Fremdwort) alıntı kelime (Alm., Lehnwort) arasındaki fark ortaya çıkar. Türkçede böyle bir ayırım yoktur, yabancı dilden ana dile aktarılan tüm kelimeler yabancı kelime (yabancı kökenli kelime) statüsünde değerlendirilir. Ancak Almancada başka bir dilden aktarılan kelimeler bu şekilde sınıflandırılarak sözlüklerde yerini alır.

Alıntı kelime, farklı bir dilden alınıp anadilin bir parçası haline getirilen kelimedir. Yani yabancı bir dilden alınan kelime, yapı, çekim ve yazım kuralları itibarıyla anadile uydurulmuştur (bkz. Wahrig 1979: 2325). Yabancı kelime ise bir dilden başka bir dile aktarılırken olduğu gibi kalan, yapı, çekim ve yazım kuralları açısından değişime hiç uğramayan ya da kısmen uğrayan kelimedir (bkz. a.g.e.: 1378). Mesela doktrin (öğreti), pizza, update (güncellemek), internet (genel ağ), printer (yazıcı) gibi kelimeler, Türkçe ve Almanca içersinde yer alan İngilizce kökenli yabancı kelimelerdir. Türkçedeki, Otoban, Kayzer (alm. Autobahn, Kaiser), kayıp (arap. Gayb), kilise (yun. Ekklesia) ile Almancadaki, Fenster (Lat., Fenestra- Pencere), Palast (Frnz. Palais-Saray), Zucker (arap. Sukkar-Şeker) gibi kelimeler, bu dillerin söz varlığını genişleten alıntı kelimelerdendir (bkz., TDK, Batı kökenli kelimeler sözlüğü 2013, online ve Fremdwörter und Lehnwörter, t.y., online).

Alman ve Türk toplumları, tarih boyunca farklı toplumlarla ve kültürlerle etkileşim halinde olduklarından diğer dillerden anadillerine birçok yapı ve kelime katmışlardır. Almancada ağırlıklı olarak, Latince, Yunanca, İtalyanca, Fransızca, son zamanlarda da çokça İngilizce kökenli kelimeye rastlamak mümkündür¹ (bkz., Polenz 2000: 209-121). Türkçe ise bir yandan Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinin, bir yandan da Yunanca, İtalyanca, Slavca, Rumence, Macarca, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi batı dillerinin etkisinde kalmıştır (Korkmaz 2003: 118). Küreselleşmeyle birlikte, son yıllarda Almanca ve Türkçe içersinde en çok dilsel aktarımın yapıldığı dilin İngilizce olduğunu söylemek mümkündür. Bu saptama özellikle gençlerin kullandığı dilsel yapılara dayanarak ifade edilebilmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, *Haymatlos* kavramı da Türkçenin söz varlığına Almancadan alıntılanma yöntemiyle kazandırılmıştır. İlk olarak 1950’li yıllarda Türkçede kullanılmaya başlanmasına rağmen kavrama yönelik ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın asıl çıkış noktası da kavramın geçmişteki ve günümüzdeki algılanışını, alıntılındığı dönemden günümüze kadar yaşadığı anlam ve ses değişikliklerini ortaya koymaktır.

¹ Almancadaki İngilizce kelimelerin fazlalığı bugün *Denglisch* diye bir terim ortaya çıkarmıştır. Denglisch, Almancadaki tüm İngilizce kökenli kelimeleri (Anglizismen) kapsar.

2. *Haymatlos* Kavramının Türkçedeki Yeri ve Algılanışı

Haymatlos kavramı, Almanya'nın Türkiye'yle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki diplomatik ilişkileri sırasında, yapı, çekim ve yazım kuralları itibariyle Türkçeleştirilerek, öz anlamıyla dilimize aktarılmıştır. Almanca aslı *heimatlos* olan kavram, Türkçeye aktarılırken, kökündeki iki sesli (Diphthong) *ei*, Türkçeye *ay* olarak uyarlanmıştır: *Heimatlos* → *Haymatlos*. Kavram, temelde, vatansız, uyruksuz (alm. staatenlos), tabiiyetsiz, yersiz yurtsuz, vatanından kovulmuş (alm. heimatvertrieben) gibi anlamlara gelmektedir (bkz., Wahrig, 1979: 1979; Duden 2013, online; TDK, Büyük Türkçe Sözlük 2013, online, Akgün 1999: 224).

Kavramın Türkçeye geçişi, 1933-1945 yılları arasında (Nasyonal Sosyalizm döneminde) Almanya ve Avusturya'dan Alman vatandaşlığı olan -ağırlıklı olarak Yahudilerin- vatandaşlıktan çıkarılması ve söz konusu kişilerin Türkiye'ye sığınmasıyla gerçekleşmiştir. Nazi Almanya'sı tarafından vatandaşlıktan çıkarılan, sürülen veya başka nedenlerle vatansız kalanların pasaportuna *Haymatlos* damgası basılmış ve böylece kavram, söz konusu Alman sürgünleri tanımlamak için Türkçeye aktarılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye 1000'den fazla Alman bilim adamı, sanatçı ve zanaatkâr sığınmıştır. Bu sığınmacılar, Alman entellektüeller olarak nitelendirilmektedir.² İşte bu mültecilerin pasaportlarında büyük harflerle yazan *Haymatlos* kavramıysa bu haliyle Türkçeye yerleşmiştir (Deutsche Botschaft Ankara, t.y., online). Bu yüzden Türkçeye alıntılandığı ilk zamanlar tamamen politik anlamda kullanılmış ve Almanya'dan Türkiye'ye sığınan Alman vatandaşlığından çıkarılmış ve henüz herhangi bir ülkenin vatandaşlığı için hak kazanmamış insanları tanımlamak için kullanılmıştır³. Siyasi kökenli kavram günümüzde ise birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Yine de kavramın ilk çağrıştırdığı, Atatürk tarafından genç Türkiye Cumhuriyetine, sahip oldukları ilim ve irfanla katkı sağlamaları için davet edilmiş ve bu şekilde kendilerine, çalışabilecekleri, çalışmalarını sürdürebilecekleri, ölüm korkusunun olmadığı huzurlu ve güvenli bir ortam bulabilen Alman kökenli vatansızlar olmaktadır.

Yukarıda fark edileceği gibi *Haymatlos* kavramının Türkçede iki farklı yazım şekli bulunmaktadır: *Haymatlos* ve *Haymatloz*. Kavram incelenen ilk kaynaklarda

² Söz konusu Alman entellektüeller içerisinde, Hukukçu Prof. Dr. Ernst E. Hirsch, ünlü heykeltıraş Rudolf Belling, müzisyen ve besteci Prof. Dr. Paul Hindemith, aktör ve yönetmen Carl Ebert, yerel politika ve şehir planlaması profesörü ve Batı Berlin'in ilk Belediye Başkanı Prof. Dr. Ernst Reuter vs. yer alır.

³ Adı geçen bilim adamlarından bazıları bir süre sonra Türk vatandaşlığına geçmiştir. Örneğin; Ernst Hirsch, *haymatlos* olarak geçirdiği yılların ardından yetkili makamlara yaptığı başvurular sonucunda, 21 Eylül 1943 tarihinde *Ernest Hirş* adıyla Türk nüfus cüzdanını eline almıştı (Yalçın 2011: 217, 218).

“HAYMATLOS” KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ

Haymatloz olarak görülmektedir, fakat zamanla belki de telaffuzdaki kolaylık yüzünden *Haymatlos* olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Online Türk Hukuk Kurumu sözlüğünde yer aldığı şekliyle, haymatlosluk hiçbir devletin tabiiyetinde bulunmama halidir. Mesela Türk vatandaşlığını terk etmiş veya Türk vatandaşlığından çıkarılmış olan bir kimse, diğer bir devletin tabiiyetini edinmemişse söz konusu kişi vatansız yani haymatlosdur (bkz., Türk Hukuk Kurumu Lügatı (THK) 2010, online).

Türk Dil Kurumu sözlüğü ise kavramı kısaca şu şekilde açıklar: “*haymatlos*. Alm. heimatlos, *sf. huk.* Vatansız” (TDK Büyük Türkçe sözlüğü:2013, online). Bu tanımla kavramın esas itibariyle bir hukuk terimi olduğu, sıfat olarak kullanıldığı ve Almanca kökünün *heimatlos* olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Sevan Nişanyan tarafından hazırlanan Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğünde kavram, adı geçen diğer sözlükler gibi hiçbir ülkenin vatandaşı olmayan kişi olarak tanımlanmıştır (bkz, Nişanyan, 2013,online):

~ **Alm** heimatlos hiçbir ülke vatandaşı olmayan kişi, yurtsuz

haymatlos ▼ 1955 § **Alm** heimat yurt, vatan

+ **Alm** +los -siz, yoksunluk eki → hangar

Bu sözlüğe göre kavramın geçtiği tespit edilen en eski Türkçe kaynak 13.11.1955 yılına ait Milliyet gazetesinin dördüncü sayfasındaki haberdir. Kavram bu haberde Türkçe karşılıkları olan vatansız ve hiçbir milletin tebaası olmayan gibi ifadelerle birlikte verilmiştir:

„...Şimdiye kadar buna benzer işleri ülkemizde haymatloslar (vatansız, hiçbir milletin tebaası olmayan) yapardı“ (Milliyet Gazete Arşivi 2009: 4).

Bu çalışma sayesinde ise daha erken bir örnekle karşılaşılmış, kavramın, 15.05.1950 sayılı Cumhuriyet gazetesinin ikinci sayfasında geçtiği tespit edilmiştir. Bu kaynak dikkate alınrsa, Türkçede ilk defa 1950 yılında kullanıldığı ifade edilebilir:

„...Bunlar kendilerini seçimde desteklemiş olan şu veya bu partinin adamı değildirler. Bu zebaba kapılıp da o tarafa meylettikleri gün, istiklallerini ve binaenaleyh Meclisteki partilerüstü durumlarını kaybettikleri gibi, bir partiye bağlı olmadıkları için partili hüviyetini de kazanamıyarak bir nevi Haymatlos yani tabiiyetsiz hale gelirler“ (Cumhuriyet Arşivi, t.y., S.2).

Adı geçen kavram, bu iki gazeteye ait haberde de Türkçe karşılıkları olan *vatansız* ve *tabiiyetsiz* kavramları ile birlikte verilmiştir. Böyle bir açıklamanın nedeni, belki de kavramın Türkçedeki yerinden haberdar olmayanların yani kavramı bilmeyenlerin de dikkate alınmış olmasıdır. Çalışmanın ileri bölümlerinde görülecektir ki kavram zamanla herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmadan kullanılmaya başlanmıştır. Dahası Türkçeleştirildiği dönemde salt bir hukuk terimi olan ve Türkiye’ye sığınan Alman mülteciler için kullanılan bu kavram, zaman

içerisinde farklı anlamlar edinmiş, farklı alanlar tarafından da kullanılmıştır. Bunun yanı sıra içerisinde barındırdığı olumsuzluğu özellikle küreselleşme ve mobilite ile birlikte olumlu bir anlama taşımıştır. Örneğin, *haymatlos* artık sadece herhangi bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan kişiyi betimlemez, birey kendini psikolojik olarak da haymatlos hissedebilir. Ya da kişinin vatan olarak gördüğü her ne ise ondan yoksun kalması da haymatlosluk duygusunu uyandırabilir ve kişinin kendini bu şekilde nitelendirmesine neden olabilir. Bu bağlamda vatan algısı çok önemlidir. Yani vatan kavramının sosyolojik, psikolojik, coğrafik vs. nasıl değerlendirildiği, vatansızlık kavramına da doğrudan etki eder. Öyle ki sınırların gün geçtikçe ortadan kalkmasıyla önceleri tamamıyla olumsuz bir algı oluşturan *haymatlos*, şimdilerde daha çok *dünya vatandaşı* olarak anlandırılmaktadır. Özgür, açık görüşlü, uluslararası ve evrensel boyutta düşünebilen ve hareket edebilen bireyleri tasvir etmek için kullanılmaktadır. Bu kullanımı temellendiren en önemli kaynak, Özcan Yalım'ın Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğündeki tanımıdır. Burada vatansız yani haymatlos kavramı bir diğer kavram olan dünya vatandaşlığıyla özdeşleştirilmiş ve bu şekilde açıklanmıştır (bkz. Yalım 1998: 249,455,676). Sözlüğün açıkladığı şekilde, uyruksuz, yurtsuz demek dünya vatandaşı demektir. 29.01.2013 tarihine ait şu gazete haberinde de haymatlos kavramının dünya vatandaşı olarak açıklandığı açıkça görülmektedir:

“1983’de Meriç nehrini kaçarak geçip, Türkiye’ye iltica etti. 3 yıl boyunca Türkiye’de Dünya Vatandaşı “Haymatlos” olarak ikamet etti” (Milliyet Gazete Arşivi 2009, online).

3. Haymatlos Kavramının Türk Medyasındaki ve Edebiyatındaki Yansımaları

Sürgünler, göçler, ilticalar, yani genel anlamda zorunlu veya gönüllü yer değiştirmeler haymatlos kavramının algılanışında rol oynayan önemli sosyolojik olaylardır. Öncelikli olarak sadece coğrafik ve politik olarak anlandırılmıştır. Zamanla, sosyolojik, psikolojik, felsefi ve edebi boyutlar kazanmıştır. Vatan, “Bir halkın üzerinde yaşadığı toprak parçası, insanın doğup büyüdüğü yer” (Eren 1999: 461) olarak değerlendirilirse, doğduğu yerden, o toprak parçasından ayrı kalmak vatansızlık algısı olarak gelişir. Fakat vatan, aynı zamanda bağlılık duygusudur, bir yere, kişiye, nesneye, bireyin karakterini, kimliğini, dünya görüşünü ve algısını şekillendiren herhangi bir şeye duyduğu bağlılıktır (bkz. Kehl 2011, online ve Brockhaus Enzyklopädie 1989: 620). Bu açıdan değerlendirildiğinde bağlı olduğu değerleri kaybeden kişi kendisini vatansız olarak görebilir, ya da vatani, ailesi ve sevdikleri olarak kabul eden biri, sevdiklerinden ayrı kalmayı vatansızlık, yersiz yurtsuz kalma olarak yorumlayabilir. Kısacası, daha öncede değinildiği gibi vatansızlık kavramının algılanışı doğrudan vatan kavramı algısına bağlıdır. Öyle ki dünyanın küçülmesi, sınırların daralmasıyla günümüzde birçok insan, dünyayı kendi vatani olarak görmekte ve vatansızlığı da, içerisinde evrensellik, özgürlük, çok yönlülük ve sınırsızlık kavramlarını barındıran dünya vatandaşlığı olarak

algılamaktadır. Böylece modern insan, kendini engelleyen tüm bağlardan kurtularak kavramı olumlamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, 1950’li yıllardan itibaren Türkçede kullanıldığı tespit edilen bu kavramın gazetelerdeki ve Türk edebiyatındaki yansımalarına değinilecektir. Adı geçen kavrama günümüzde film, konser ve sergi gibi çeşitli kültürel etkinliklerde, Cafe ve Bar isimlerinde, aslında artık her alanda rastlamak mümkündür. İstanbul’daki Haymatlos Kültür ve Sanat Evi, Haymatlos Sahnesi gibi *Verein Aktives Museum* tarafından hazırlanan Haymatlos: Özgürlüğe Giden Yol (Alm.: Haymatlos Exil in der Türkei) isimli sergi bu örneklerden sadece bazılarıdır.

3.1. Türk Medyasındaki Yansımaları

Bu çalışma için, 1950 yılından 2013’e kadar kavramın geçtiği günlük gazeteler taranmıştır. Böylece, Türk mediasındaki yansımaları, Türkiye’nin geniş arşive sahip gazetelerinden *Cumhuriyet* ve *Milliyet*’ten haberlerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Kavram, bazı haberlerde *haymatlos* bazı haberlerde ise *haymatlos* olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yaşayan haymatloslarla alakalı istatistiksel bilgi veren birçok haber bulunmaktadır. Bu gazeteler, Almanya’dan Türkiye’ye sığınan haymatlos Alman Bilim Adamları ve Batı Trakya’da şuan bile hala haymatlos olarak yaşayan insanlarla alakalı da haberlere yer vermiştir. Özellikle son haberlerde *haymatlos*, olumsuz bir kavram olarak değil, tarafsızlığı, özgürlüğü, açık görüşlülüğü ön plana çıkaran *dünya vatandaşlığı* kavramıyla özdeş bir algı oluşturmaktadır. Kavramın geçtiği haberlerden birkaçına çalışmanın bu kısmında yer vermek, Türkçe içerisindeki yapısı, içeriği ve kapsamıyla alakalı bilgi edinmek açısından önem teşkil etmektedir (Daha ayrıntılı bilgi için: Arslan 2013: 135-149).

Söz konusu kavramın medyaya yansımaları ağırlıklı olarak politiktir. Yersizlik, yurtsuzluk, uyruksuzluk anlamlarıyla kavram, olumsuz bir algı oluşturmaktadır:

“Bütün hükümetleri zor duruma sokan devletin ve haymatlos dediğimiz vatanlarından çıkarılmış olanların pasaportları işi ele alındı” (Cumhuriyet 18.08.1955).

“Yine, memleketimizde çeşitli mesleklere mensup 266 Haymatlos (vatansız) bulunmaktadır. Bunların 181’i erkek, 85’i kadındır” (Milliyet 08.08.1969).

“...O da bugünlerde bir haymatlosluk çıkardı başımıza... “Biz haymatloslar” diyerek lafa giriyor...Neymiş şu haymatlos’luk acep? Sözlüklerde “haymatlos”un karşılığı şöyle: “Vatansız. Herhangi bir devletin hukukuna göre yurttaşlık hakkından mahrum bırakılmış kişilerin durumu...” (Milliyet 12.03.1976).

“Yunanistan’ın uyguladığı göçe zorlama politikaları çerçevesinde, son yıllarda üç bin dolayında Batı Trakya Türk, vatandaşlıktan çıkartıldı. Vatandaşlıktan atılan ve Türkiye’de haymatlos olarak bulunan bir kişinin, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na başvurduğu ve dilekçesinin incelemeye alındığı öğrenildi” (Milliyet 17.11.1992).

Müge ARSLAN

“... işi gereği neredeyse dünyayı dolaşmasına rağmen uzun süre Haymatlos pasaportuyla yaşadı” (Cumhuriyet 07.09.2003).

“Haymatlos olması ona pek ağır gelmişti. “Bitkiler gibi insanlarda köksüz uzun süre yaşayamaz” diyen Zweig, 26 Mayıs 1940’ta günlüğüne şu notu düşer:...” (Cumhuriyet 26.02.2012).

Adı geçen kavram sadece siyasi algılanmaz, birey üzerinde yarattığı etkiye bağlı olarak psikolojik olarak da değerlendirilmiştir. Kişi herhangi bir devletin vatandaşlığına sahip olsa da hiçbir yere ait olmadığı düşünerek kendisini haymatlos hissedebilir:

“Alev Alatlının “Orda Kimse Var mı?” dörtlüsünün ikinci kitabı “Nuke Türkiye!” Boyut Yayınları arasında çıktı. Dizinin ilk kitabı “Viva La Muerte”, hızla yabancılaşan Türkiye toplumunda bir ‘haymatlos’ gibi yaşamak zorunda kalan Günay Radoplu’nun öyküsünü anlatıyordu. Alatlın, ile ikinci kitabı üzerine bir söyleşi yaptık” (Milliyet 21.01.1993).

Yukarıdaki psikolojik algıyla ilişkili olarak kavramın zamanla ulus üstülük, evrensellik, özgürlük, kendini engelleyen tüm bağlardan kurtulmuşluk, tarafsızlık gibi anlamları da içerdiği görülmektedir:

“Siyasi haymatlos. ..Uzun süredir “siyasi haymatlos”um. Bu saçma düğünde gerçeğin sadece bir kısmını gören, kalanında susan taraflara dâhil olmak istemiyorum” (Milliyet 06.08.2010).

“Herkes tarafındaki gazeteciyi sahipleniyor ya da taraf olmayı dayatıyor. Benim durmaya çalıştığım yer, “haymatlos kalabildiğim yer” diyorum çünkü bir taraflara savrulduğumu, ötekileştirildiğimi, içselleştirildiğimi görüyorum” (Cumhuriyet 18.04.2012).

Haymatlos olmak kimilerine göre de dünya vatandaşı olmakla eş değer görülmüştür. Bu özdeşleştirmeye kavramı olumlamanın asıl nedeni belki de insanların haymatlos yaşadığı zamanlardaki sıkıntılarını dindirebilme çabasıdır:

“Vatandaşlığımı yitiren veya elinden alınan kişi iltica arayacaktır. Bunu bulamadığı takdirde ne yapacaktır? Haymatlos tabiri buradan çıkıyor. Dünya vatandaşı olmak, vatansız olmak. Ölmekten de beter bu. Çünkü eğer vatanın yoksa ölsen bile ölü ortada kalır” (Milliyet 21.03.1987).

Ele alınan gazete yazılarında kavramın karşımıza çıktığı diğer haberler ise, kitap tanıtım yazıları ve haymatlos adını taşıyan cafe, bar, kültür evi gibi yerlerin etkinlikleriyle alakalıdır:

“Karikatür, mizah yazarı ve mizah tarihi araştırmacısı Cihan Demirci, Kadıköy Moda Caddesi’ndeki Haymatlos Kültür Sanat’ta mizah kültürü ve karikatür atölyesi gerçekleştirecek” (Cumhuriyet 02.11.2011).

“HAYMATLOS” KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ

“Haymatlos...Bütün bunları değerli gazeteci arkadaşım Hasan Uysal’ın ‘Haymatlos Nasıl Yapılır?’ adlı kitabını okurken düşündüm (Boyut Yayınları)” (Cumhuriyet 11.06.1988).

“-Kitabınıza “Haymatlos” adını vermenizde-ki bir öykünün de adı aynı zamanda- ne(ler)etken oldu? –Bu öyküyü sevgili Mehmet Zaman Saçlıoğlu’nun bir öyküsünün girişinden yola çıkarak yazmıştır. Haymatlos sözcüğü biraz da kendini merak ettirdiğinden bu adı kitap adı olarak seçtim” (Cumhuriyet 29.11.2012).

3.2. Türk Edebiyatındaki Yansımaları

Türk edebiyatında *Haymatlos* başlıklı bir sergi kataloğu ile beş edebi eser bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu yazılı kaynaklar kısaca gözden geçirilecek ve kavramın kaynaklar içerisindeki öne çıkan noktaları örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır.

Haymatloz-Özgürlüğe Giden Yol “Verein Aktives Museum”, “Goethe Institut” ve “Milli Reasürans Sanat Galerisi”nin ortak çalışması sonucu 2007 yılında basılan, 1933-1945 yılları arasında Türkiye’ye sığınan haymatlosları konu alan bir sergi kataloğudur. Söz konusu haymatloslar, Nazi baskısından kaçarak Türkiye’ye sığınan ve buradaki bazı şehirlere entegre edilen, özellikle İstanbul ve Ankara’da eğitim, bilim, sanat, sağlık ve diğer birçok alanda izler bırakmış olan Alman bilim adamı ve uzmanlarıdır. Bu sergi kataloğu, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkiler, Almanya’dan kaçan birçok insanın Türkiye’ye gelişi, bir süre sonra Alman vatandaşlığından çıkarılması ve haymatlos olarak yaşadıkları dönemle alakalı bilgiler verir. Edzard Reuter’in (Ernst Reuter’in oğlu) “Biliyoruz ki kendi köklerimizi unutursak, insanlar gündelik yaşamın telaşı ve karmaşası içinde kaybolup giderler” cümlesiyle okurla buluşan katalog, daha ilk sayfadan köklerin yani aslında vatanın öneminden ve haymatlosluğun zorluklarından bahseder (Milli Reasürans T.A.Ş. (yay.) 2007: 6). Türkiye’deki yirmi haymatlosun yaşamlarından kesitleri ayrıntılı bir şekilde ele alan ve bu çıkış noktasıyla dönem hakkında bir kaynak sunan bu kitapta kavram, Alman entelektüeller olarak nitelendirilen Türkiye’de uzun yıllar vatansız yaşayan kişilerle bağdaştırılmıştır. Kavramın politik algısını yansıtan bu katalogta *Mülteci, iltica eden, vatandaşlıktan çıkarılan, elit-göçmenler, entegre edilen Almanlar* ve *sığınmacılar* gibi ifadeler, söz ve anlam alanı içerisinde yer almaktadırlar (a.g.e.: 16,17,22,24,30,31,45...).

Haymatlos 57- Muhsin Sergüzeşti 1955 yılında basılmış, eski Türkçeyle yazılmış muhtemelen kısa hikâye türündedir. Mektup türündedir denilebilir, çünkü 10 sayfadan oluşmaktadır ve de Muhsin Sergüzeşti isimli şahsın hayatından kesitlere yer verilen eserin sonunda Mürşide ismi not düşülmüştür. Bu mektupta söz konusu kişinin düzenli bir yaşamdan haymatlosluğa geçişine, haymatlos olarak yaşadığı dönemlerdeki yalnızlık duygusuna, yani bir nevi haymatlosluğun zorluklarına değinilerek, Muhsin Sergüzeşti isimli şahıs anlatılmıştır. Haymatlos

kavramı beş kez karşımıza çıkar, hem haymatloz–haymatloz Muhsin Ulviye (*Haymatlos 57-Muhsin Sergüzeşti* 1955, S.7), hem de haymatlos-haymatlos Muhsin (a.g.e.: 9) olarak iki yazım şekline de rastlamak mümkündür.

Haymatlos nasıl yapılır? ise Hasan Uysal (1954-...) tarafından 1988 yılında yayınlanmış bir eserdir. Bu eser, Türkiye’deki 1980 askeri darbesi sonucunda haymatlos olan öğretmen Hasan Basri Aydın’ın hayatından kesitlere yer verir. Bu öğretmenin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyken nasıl ve hangi koşullar altında haymatlos olduğuna, haymatlosluğun hem kendisi hem de çevresindeki insanlar için ne anlama geldiğine ironik bir üslupla değinilmiştir. *Haymatlos* (Uysal 1988: 7, 145, 146, 147) ve *vatansız* (a.g.e.: 7, 145) gibi kavramların yanı sıra, haymatlosluğu çağrıştıran *sahipsiz* (a.g.e.: 82), *vatandaşlıktan atılan* (a.g.e.: 5, 94, 99), *yaban eller* (a.g.e.: 82, 87), *sürgün* (a.g.e.: 14, 71, 75), *mülteci* (a.g.e.: 89) gibi kavramlara da eser içerisinde rastlamak mümkündür. Yazar haymatlos kavramını kitabın bir bölümünde dünya vatandaşı kavramıyla özdeşleştirerek, *haymatlos* olan kendisini *dünya vatandaşı* ilan etmiştir. Kavramın politik algısı üzerine kurulu eser, böylece psikolojik açıdan haymatlosluğu hisseden roman kahramanından hareketle, psikolojik algısını da ele almıştır.

“Haymatlos, vatansız, kendi öz vatanında bir haymatlos” (a.g.e.: 145).

“Muammer Bey sana Haymatlos olduk dedik ya...Vatansızım ben. Dünya vatandaşı yani...” (a.g.e.:146).

Türk edebiyatı içerisinde başlığı *Haymatlos* kavramını taşıyan bir diğer eser de, Ahmet Yozgat (1955-...)’ın Seydahmet Karamağralı mahlasıyla 2011 yılında yayınladığı *Haymatlos, Kum Tarihi*’dir. Kahramanın kendi vatansızlığından hareketle, vatansızlığın yarattığı boşluğu ele alan bu roman, Türkiye, İran, Amerika, Almanya gibi ülkelerin içerisinde yer aldığı tarihi ve politik olaylara da değinir. 115 bölümden oluşan eser, ismi bile verilmeyen kimliksiz kahramanın hiçbir yere ait olamadığı göçebe hikâyesinden kesitler anlatır. Kahraman, sürekli vatansızlığını ve kimliksizliğini psikolojik, hukuki, sosyolojik açıdan irdeler. Ailevi, ekonomik ve en önemlisi de politik nedenlerden dolayı hiçbir yere tam anlamıyla yerleşememiş olan kahraman, kendini hiçbir yere ait hissedememiş bir haymatlos, yersiz yurtsuz, kimliksiz bir kişidir. Bu açıdan haymatlosluğun her algısını örnekleriyle ortaya koyar: hukuki olarak haymatlosdur, çünkü hiçbir devletin vatandaşlığına sahip değildir. Psikolojik olarak haymatlosdur, çünkü vatani neresidir, nereye aittir bilemez, boşluktadır. Sosyolojik olarak haymatlosdur, kendine ait bir yaşam kuramadığı için insani hiçbir ilişkisi kalmamıştır, iletişim kurabileceği kimse yoktur.

“O, yalnız bir haymatlos‘tu” (Karamağralı 2011: Kitabın arka yazısı).

“Hayatın en zor parçası haymatlos yaşamak, demişti babası bir keresinde. Hele insan bu duyguyu kendi haymatında hissediyorsa, verin eline cehennemin adresini be!” (a.g.e.: 89).

“HAYMATLOS” KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ

Eserdeki dikkat çekici noktalardan birisi, yazarın eser kahramanının adını zikretmemesidir, onu sadece “benli” olarak fiziksel özelliğine istinaden tanımlamasıdır. Kimlik sahibi olmak devletler hukukuna göre bir imtiyazdır; bir ülkenin vatandaşı olarak kişi, diğerlerinden ayrılır, bir kimliğe, sosyal, politik, ekonomik vs. haklara ve sorumluluklara sahip olur. Fakat burada kahramanın kimliğinin olmaması, adının zikredilmemesi onu herhangi bir insan gibi değerlendirmemizi sağlar. Söz konusu kişi içimizden birisi olabilir, adı, vatani, uyruğu, kökü yoktur, belli değildir. Bu da bir açıdan kahramanın ve eserin evrenselliğini vurgulamak için yazar tarafından belirlenen bir dil stratejisi olabilir. Bunun yanında haymatlos olan kahraman ona imtiyaz sağlayacak kimlikten zaten yoksundur. Haymatlosluğu da politik ve resmi anlamda buradan gelir. Yazar bu şekilde de hem hukuki hem de psikolojik haymatlosluğu gözler önüne sermiştir.

Haymatlos kavramı 2012 yılında Birol Özdemir’in (1962-...) ilk öykü kitabı *Haymatlos*’da politik algılanışından sıyrılarak çalışmanın başında da zikredilen evrensellik, çok yönlülük, özgürlük, sınır tanımazlık kavramlarıyla özdeşleştirilmiştir. Bu öykü kitabında farklı zaman dilimleri, farklı coğrafyalar, farklı kişiler etrafında dönen farklı olaylar konu edinmiştir. Kitabın başlığı olan *Haymatlos* aynı zamanda kitabın içerisindeki öykülerden birinin de başlığıdır. *Haymatlos* başlıklı bu öykü içerisinde, kahraman trende kendi tabiriyle pejmürde bir haymatlosla karşılaşır, ona mesleğini sorar ve aldığı cevap karşısında da haymatlosluğu sorgulamaya ve tasvir etmeye başlar. Kavramla vurguladıkları, ağırlıklı olarak özgürlük, tarafsızlık, hiçbir şeye bağlı olmamaktır. Öyküde adı geçen haymatlos daha çok dünya vatandaşıdır, bu algıya yönelik bir kavram tanımlama söz konusudur:

“Haymatlos yargılamaz, itiraz etmez, kabul de etmez. (...) Haymatlos temenni etmez, temenni edilmesini de istemez. Haymatlos temenniye sevmez. (...) Haymatlos yerleşmez, taşınmaz! Haymatın yeri yatağı yoktur, coğrafyası da... Kendisini hiçbir yere ait hissetmez, ama bunu da bir dert gibi yaşamaz” (Özdemir 2012: 95).

İnsanların haymatloslara, hatta bu kavrama karşı takındıkları olumsuz tavır eleştirilir. Haymatlosun düşünüldüğü gibi olumsuz algılanmaması gerektiğine vurgu yapılır. Aslında herkes biraz haymatlosdur, herkesin içerisinde bu duygu mevcuttur. Kahraman da, kendi yaşamı içerisinde yurt edinmemiş, kimlik, iş, statü derdi olmadan yaşayan insanları, onların haymatlos yaşantılarını değerlendirir ve kelimeye karşı takındığı önyargılardan kurtulur:

“...Herkes Haymatlos’u kendince görür, görmek ister, bir kılıfa sokar. Tıpkı senin şuan yapmak istediğin gibi. Haymatlossa bu kılıfların hiçbirine girmez. Haymatlos birader olur, abi olur, üstat olur, kardeş olur...” (a.g.e.: 96).

Bu öykü kitabında, diğer adı geçen eserlerden farklı olarak, söz konusu kavram, tabiiyetsiz, uyruksuz, herhangi bir devletin vatandaşlığına sahip olmayan kimse

olarak politik değerlendirilişinden sıyrılmıştır, daha çok psikolojik ve sosyolojik, kısacası günlük hayattaki yansımasıyla karşımıza çıkar.

Kemal Yalçın (1952-...) 2011 yılında yayınladığı romanı *Haymatlos, Dünya Bizim Vatanımız*'ı yukarıda zikredilen sergi (Haymatloz, Özgürlüğe Giden Yol) bilgileriyle ve diğer birçok dönem tanığının yanı sıra haymatlos Cornelius Bischoff'un katkılarıyla yazmıştır. Bu açıdan eser, bu sergi kataloğunun genişletilmiş bir hali olarak döneme ışık tutan, bilgilendirici bir tarih kitabı niteliğindedir. 631 sayfalık, on iki bölümden oluşan eser içerisinde Ernst Hirsch, Clemens Holzmeister, Eduard Zuckmayer, Paul Hindemith, Carl Ebert ve Ernst Reuter gibi entelektüeller, sanatçılar, bilim adamları, politikacılar, zanaatkârlar ve ailelerinin hikâyelerine yer verilmiştir. Bu kişiler, Alman vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra Türkiye'ye sığınmış, bir süre haymatlos olarak burada yaşamışlardır. Sonrasında bir kısmı ülkelerine geri dönmüşlerdir, dönmeyenler ise başka ülkelerin vatandaşlığına geçerek kendilerine yeni bir vatan edinmişlerdir. Haymatlosluk, söz konusu kişiler için yeni bir başlangıç, yeni umutlar, yeni bir yaşam tarzı olarak, olumsuzluklar içerisinde olumlu bir anlam kazanmıştır. Bu eserde kavramın her türlü algısına -politik, sosyolojik, psikolojik, felsefi ve edebi-rastlamak mümkündür. Bu da kavram gibi kitabın da çok yönlü özelliğini ortaya koyar. Romanda, yazar Kemal Yalçın vatansızlığın birey için ne demek olduğunu tarihi olaylar ışığında tasvir etmeye çalışmıştır: İspanyadan kaçarak Osmanlı İmparatorluğuna sığınan haymatloslar (bkz. Yalçın 2011: 3-8), vatansızlık olgusu zikredildiğinde akla gelen 1960-1980 askeri darbesiyle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan haymatloslar, 1961 yılında Almanya'yla yapılan Göç Anlaşmasıyla Almanya'da, Türkiye'den uzakta, psikolojik haymatlosluğu yaşayan birçok insan unutulmamıştır (bkz. a.g.e.: 615).

Eserdeki, *Enterne edilen Haymatloslar* (a.g.e.: 344,345,338), *Enterne edilen Almanlar* (a.g.e.: 160), *Enterneleler* (a.g.e.: 326,327), *Mülteci bilim insanları* (a.g.e.: 160,162,163,171), *mülteci (Alman) profesörler* (a.g.e.: 176, 177, 178), *İstanbuldaki sığınmacı Almanlar* (a.g.e.: 202), *Alman sığınmacılar* (a.g.e.: 208) gibi ifadeler haymatlos kavramının anlam alanı içerisinde yer alır. Bunların yanında bazı bölümlerde geçen *vatan haini* (a.g.e.: 41, 547, 558) kelimesi de haymatlos kavramını çağrıştıracak niteliktedir. Çünkü o dönem Türkiye'deki ve Almanya'daki haymatloslar ülkelerinden vatan haini ilan edilerek gönderilmişlerdir: "Enterne edilenlere üzerinde Haymatloz yazan kimlikler verilmişti...Haymatlozları uğurlayan kimse yoktu" (a.g.e.: 255).

Kavramın psikolojik algısı göz önünde bulundurulduğunda ise, *kimsesiz çocuk* (a.g.e.: 55,56) ve *göçmen kuşlar* (a.g.e.: 370) sözcükleri haymatlos kavramına açık bir göndermedir: "... İşte o an, Amsterdam'a ayak bastığı o ilk anlarda Profesör Ernst Eduard Hirsch kendini kimsesiz bir çocuk gibi, kanadı kırık göçmen bir kuş gibi hissetmişti" (a.g.e., S.56).

İlgi çekicidir ki, Türkiye’de haymatlosları tanımlamak için o dönemlerde kullanılan bir diğer kavram olan *Alaman* da Yalçın tarafından eserde zikredilmiştir: “Alaman deyince tüm haymatloslar akla geliyordu” (a.g.e.: 327).

4. Sonuç

Esas itibariyle *Vatan* kavramı algısına bağlı olarak şekillenmiş olan ve şekillenmeye devam eden *Vatansız* ve *Vatansızlık* kavramları, tarihi ve sosyolojik etkenlere bağlı olarak anlam kazanmışlardır. Alman ve Türk toplumu, söz konusu kavramların şekillenmesi evresinde oldukça sıkıntılı dönemler geçirmiş, tabi ki bu da Türkçedeki serüvenlerinde etkili rol oynamıştır. İki ülke arasında gelişen etkileşim, II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkçeye *haymatlos* kavramını kazandırmış ve bu alıntı kelime o dönemden itibaren, Türkçede kullanılmaya başlanmıştır. *Haymatlos*, 1950’li yıllardan itibaren Türkçeleştirilmiş bir kelime olarak, en yaygın ve öz anlamıyla *vatansız*, *yersiz yurtsuz*, *hiçbir ülkenin tabiiyetinde olmayan kişi* olarak kullanılır. Temelde politik bir algısı vardır. Türkçeye aktarıldığı dönemde betimlediği vatansız mültecileri her zaman için çağırıştırır. Bu politik algının yanı sıra, küresel dünya ile kaçınılmaz hale gelen kavramlardaki çok anlamlılığa uyarak, psikolojik, sosyolojik, felsefi, edebi açılardan da farklı anlamlar kazanmış ve anlam genişlemesi yaşamıştır. Bu çok yönlü bakış açısı kavramı olumsuz algılarından (yoksunluk, sahip olamama, köksüzlük vs.) kısmen kurtarmış ve *dünya vatandaşı* kavramıyla özdeş bir algı ortaya çıkarmıştır. Böylece çağın ruhuna uygun olarak çok yönlü, özgür, bağımsız, bir yere değil her yere ait olabilecek kişileri hatta şeyleri tasvir eden ifadeleri de anlam alanına katmıştır. Artık haymatlosluk bir eksiklik değil aksine her şeye fazlasıyla sahip olabilmektir. Fakat bu noktada dikkat çekmek gerekir ki, kavramın olumlu veya olumsuz algılanışı ve kullanımı, yine topluma, kültüre, ülkeye ve hatta kişiye göre değişiklik gösterebilir, deneyimlerinden ve önceki edinimlerinden yola çıkan toplum veya birey yaşadıklarına bağlı olarak kavramı istediği gibi şekillendirebilir.

Bu çalışma kapsamında incelenen gazete yazılarından yola çıkarak *haymatlos* kavramının önceleri *vatansız* kavramıyla birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise tek başına kullanılmaya başladığı görülmektedir. İlk yazılarda kavrama ağırlıklı olarak olumsuz bir anlam yüklenmiştir, zamanla olumlu bir yaklaşımın da ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Başlığında *haymatlos* kavramının geçtiği Türk edebiyatındaki eserlere baktığımızda ise, kavramın yine ilk yıllardaki eserlerde hukuki bir terim olarak, Türkiye’ye sığınan Alman asıllı vatandaşlıktan çıkarılan kişiler için kullanıldığı, sonuç itibariyle olumsuz bir algı oluşturduğu aşikârdır. Fakat sonraki yıllarda yayınlanan eserlerde bunun yanında dünya vatandaşlığı algısının geliştiği, haymatlosluğun daha çok, bağımsızlık, özgürlük, evrensellik ve çok yönlülük ifadeleriyle tanımlanabileceği tespit edilmiştir. Böylece artık bu kavram, yalnız politik açıdan değil, aynı zamanda psikolojik, felsefi, sosyolojik ve edebi açılardan da ele alınan çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Taner (1999), *Hukuk ile İlgili Terimler Sözlüğü. Almanca-Türkçe, Türkçe-Almanca*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- ARSLAN, Müge (2013), *Die Lexeme "Heimatlos" und "Heimatlosigkeit" im Deutschen und im Türkischen*. Hacettepe Üniversitesi Institut für Sozialwissenschaften, Magisterarbeit. Ankara.
- BETZ, Werner (1974), „Lehnwörter und Lehnprägungen im Vor- und Frühdeutschen“. In: F. MAURER und H. RUPP (Yay.), *Deutsche Wortgeschichte I*. Berlin: Walter de Gruyter Verlag: 135-163.
- BUßMANN, Hadumod (2002), *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Brockhaus Enzyklopädie* (1989), Zehnter Band, 19. Auflage. Mannheim: F.A. Brockhaus Verlag.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. 2. Auflage. Ankara: Bizim Büro.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), “Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözcükler ve Ekler”, *Türk Dili*, 620. S.118-127.
- Milli Reasürans T.A.Ş. [Yayımlayan] (2007), *Haymatloz-Özgürlüğe Giden Yol*. Verein-Aktives Museum ve Goethe Institut tarafından düzenlenen bir sergi, çeviren: Sezer Duru ve Yeşim Tükel Kılıç, İstanbul.
- NÜBLING, Damaris; DAMMEL, Antje; DUKE, Janet; SZCZEPANIAK, Renata (2006), *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels*, Tübingen: Narr-Studienbücher Verlag.
- ÖZDEMİR, Birol (2012), *Haymatlos*. İstanbul: Yitik Ülke Yayınları.
- POLLENZ, Peter v. (2000), *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart: Einführung, Grundbegriffe: 14. bis 16. Jahrhundert*. Band I. Berlin: De Gruyter Verlag.
- KARAMAĞRALI, Seydahmet, (2011), *Haymatlos, Kum Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- UYŞAL, Hasan (1988), *Haymatlos Nasıl Yapılır?*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- WAHRIG, Gerhard (1979), *Deutsches Wörterbuch: Mit einem Lexikon der Deutschen Sprachlehre*. Gütersloh: Bertelsman Lexikon Verlag.
- YALÇIN, Kemal (2011), *Haymatlos: Dünya Bizim Vatanımız*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- YALIM, Özcan (1998), *Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*. Ankara: Imge Kitabevi.
- ..... (1955). *Haymatlos 57-Muhsin Sergüzeşti*. İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Cumhuriyet Arşivi (Tarih yok). *1 Ocak 1930'dan günümüze Cumhuriyet Gazeteleri*. Erişim Tarihi: 06.02.2013, <http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml>
- Deutsche Botschaft Ankara (Tarih yok). *Türkei als Zuflucht-Deutsche Emigranten in der Türkei*. Erişim Tarihi: 12.03.2013, http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/de/04__Aussen__und__EU__Politik/Bilateral_e__Beziehungen/deutsche__imigration__in__die__tuerkei.html
- Duden (2013). *Online Deutsches Wörterbuch*. Erişim Tarihi: 14.08.2013, <http://www.duden.de/rechtschreibung/heimatlos>

“HAYMATLOS” KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ

- Fremdwörter und Lehnwörter* (Tarih Yok). Erişim Tarihi: 27.03.2012, <http://www.examen-europaeum.com/EEE/pdf/FremdundLehnwoerter.pdf>
- Hürriyet Gazete Arşivi (2012). *1997'den günümüze Hürriyet Gazeteleri*. Erişim Tarihi: 19.03.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/anasayfa/>
- Kehl, Richard (2011). *Heimat und Zuhause*. Erişim Tarihi: 25.04.2012, <http://uni.de/redaktion/heimat-und-zuhause>
- Milliyet Gazete Arşivi (2009). *3 Mayıs 1950 ile 30 Haziran 2004 tarihleri arasındaki Milliyet Gazeteleri*. Erişim Tarihi: 05.02.2013, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>
- Nişanyan, Sevan (2009). *Sözlerin Soy Ağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 04.10.2012, <http://www.nisanyansozluk.com/>
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2013), *Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 15.08.2013, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&view=batı
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2013), *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim Tarihi: 14.08.2013, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Türk Hukuk Kurumu (2010). *Türk Hukuk Lugatı*. Erişim Tarihi: 15.03.2013, <http://www.turkhukukkurumu.org.tr/thl/>

